

Lietuvos meno kūrėjų asociacija

Dailininkas, pakeitęs supratimą apie šiandienines vaizduojamojo meno galimybes

2013-10-03

ŽURNALAS: KULTŪROS BARAI

TEMA: Dailė

AUTORIUS: Tamara Stripko

DATA: 2013-10

Dailininkas, pakeitęs supratimą apie šiandienines vaizduojamojo meno galimybes*

Tamara Stripko

Man menas – tai gyvenimas ir apreiškimas. Alternatyvos nėra.

O tuo pat metu – tai katorga. Aš dirbu 365 dienas per metus, nes kitaip negaliu. Toks yra likimo nuosprendis, tokia karma.

Ivan Marčuk

Ir tarp žmonių daugiau kopijų negu originalų.

Pablo Picasso

Simboliška, kad vienas iš reikšmingų kultūros įvykių Lietuvos sostinėje – Ivano Marčuko paroda – sutapo su itin svarbiu politiniu įvykiu: Ukrainos ir ES viršūnių susitikimu. Europoje gerai žinomas menininkas, užimantis garbingą vietą tarp šiuolaikinės pasaulio kultūros korifėjų, vadinamuoju žmonių diplomatijos metodu įtvirtina Ukrainos siekį užimti deramą vietą tarp Europos tautų.

Taraso Ševčenkos Nacionalinės premijos laureatas Ivanas Marčukas – pirmasis Ukrainos dailininkas, priimtas į Romos *Accademia Internazionale di Arte Moderna* Aukso gildiją. O britų dienraštis *The Daily Telegraph* 2007 m. įrašė jį tarp šimto žmonijos genijų, pralenkusių laiką ir kuriančių daugiamatį šiuolaikinio pasaulio vaizdą, brėžiančių postindustrinės civilizacijos raidos kryptį, numatančių jos perspektyvas [tarp jų – kompozitorius Philipas Glassas, režisierius Stevenas Spielbergas, išradėjas Bilas Gatesas, religinis lyderis Dalai Lama ir kt. – red.].

Marčuko kūryba beveik pusę amžiaus audrina žiūrovų vaizduotę, net visišką diletantų paversdama meno gerbėjais. Originalus mąstymas, nepakartojamas tapybos būdas, techninis ir kompozicinis kūrinių perfekcionizmas, stilistinė įvairovė ir kolekcijos mastas – beveik penki tūkstančiai paveikslų, pasklidusių po penkių žemynų muziejus ir privačias kolekcijas, – daro stulbinamą įspūdį.

Ivanas Marčukas gimė 1936 m. gegužės 12 d. Ukrainoje, Moskalivkos kaime, Voluinės vaivadijoje, kuri tuo metu priklausė Lenkijai (dabar kaimas yra Ternopilio srities Lanivcių rajone), daugiavaikėje valstiečių šeimoje. Tėvas Stepanas buvo visoje vaivadijoje žinomas audėjas.

Kiek save atsimena, piešdavo viską, už ko užkliūdavo žvilgsnis: gėles, medžius, paukščius, naminius gyvūnus, tėvus, kaimynus, kaimo senolius iš natūros, rašytojus – iš mokyklinių vadovėlių...

Studijavo iš pradžių Lvovo dailės mokykloje, Dekoratyvinės tapybos skyriuje, vėliau – Lvovo dekoratyvinės ir taikomosios dailės institute, monumentalistikos kurse. Marčukas prisimena: „Instituto dėstytojai gerai išmanė Europos meną, mokėjo italų, prancūzų, lenkų kalbas, iš kolegų, kurie liko anapus sienos, nelegaliai gaudavo vakarietiško meno žurnalų. Jie nekentė rusų valdžios, socrealizmo ir pradėjo mane „laužti“. Ypač Karlas Zvirinskis, išspaudęs iš manęs viską, kas buvo nuo peredvižnikų.“

Jau studijų metais išryškėjo Marčuko charakteris: noras būti lyderiu, fenomenalus darbštumas, bet kokių autoritetų ignoravimas. Kaip tikras gaivalas įsiveržęs į kultūrinę Kijevo erdvę, savo kūrybine jėga jis nustebino jaunos, vėliau išgarsėjusius poetus ir muzikantus, rašytojus ir mokslininkus...

Vis dėlto ilgi sovietinio režimo dešimtmečiai tapo jam dideliu išbandymu. Dailininko modernumas oficialiajai menotyrai buvo nepriimtinas. 8-uoju dešimtmečiu prasidėjo persekiojimų ir pjudymo vėjai. Varginančios kovos už išlikimą sąlygomis buvo rengiamos epizodinės, dažniausiai nelegalios Marčuko parodos kieno nors bute arba dirbtuvėje, tačiau būtent tada atėjo pripažinimas – dailininkas tapo neformaliu Ukrainos *undergroundo* lyderiu.

Kelintą jau kartą atgijo galingas tautos gebėjimas susitelkti ir išgyventi net kritiškiausiais istorijos tarpsniais! Neturėdami nei vadų, nei valstybės, ukrainiečiai didžiųjų kančių laikais iš pačių tautos gelmių iškeldavo asmenybes, kurios neleistų užgesti laisvės dvasiai. Tokie išrinktieji savasties gynėjai buvo Hrihorijus Skovoroda, Tarasas Ševčenka, Ivanas Franko. Naujaisiais eilinės negailestingos „selekcijos“ laikais, kai siekta išvesti žmonių, neturinčių nei šaknų, nei atminties, veislę, vadinamąją „sovietinę liaudį“, nelengva misija žadinti tautą teko Ivanui Marčukui.

Nors tą pareigą jis atliko garbingai, vis dėlto išvargintas nuolatinės KGB priežiūros, svarstydamas, ar ne geriau būtų emigruoti. Prasidėjus Gorbačiovo perestroikai, tokia galimybė atsirado, ir dailininkas nedvejojamas paliko žemę, kurią taip mylėjo ir apdainavo. Nuo 1988 iki 2001 m. gyveno ir dirbo Australijoje, Kanadoje, JAV. Sidnėjuje iškart sulaukė pripažinimo: jam pranašauta, kad per dvejus trejus metus tapsias Baltojo žemyno dailininku numeris pirmas. Bet Marčukas, vis prisimindamas savo matematikos mokytojo pasakojimus, svajojo apie Niujorką, fantastiškų galimybių

miestą. Iš pradžių persikėlęs į Kanadą, po pusmečio atsidūrė JAV.

Kai pirmąją savo buvimo Niujorke dieną su jauduliu ir entuziazmu kilo į 104-ąjį vieno iš bokštų dvynių aukštą, nenumanė, kad po dvylikos metų Pasaulio prekybos centras jo akyse per keletą minučių virs griuvėsiais. 2001-ųjų rugsėjo 11-oji paskatino Marčuką grįžti į Ukrainą.

Ilgokas gyvenimas užsienyje suteikė laisvumo, leidžiantis į drąsias kūrybines paieškas, įtikino, kad meninis kalendorius lenkia realųjį laiką. Naujausiame cikle „Žvilgsnis į begalybę“ peržengiamas ir laikas, ir erdvė. Į pasaulį žvelgiama tarsi iš Multiverso – visatų visumos – gelmių, kad užburianti spalvų gama perteiktų Didįjį sprogingumą, materijos kūrimąsi, laiko ir erdvės pradžią. Tai žvilgsnis iš už *įvykių horizonto*. Šiuo žodžių deriniu gamtos mokslai įvardija ribą, iš už kurios nebepasiekia jokia informacija. Už jos – juodoji skylė, įkalinusi net šviesą. Mokslininkai tik daro tokią prielaidą, iškelia hipotezę, o dailininkas šį fantasmagorinį reiškinį įtikinamai iliustruoja futuristiniais savo paveikslais, atverdamas naują meno puslapį – abstraktų (kvaziasociatyvųjį) multiversiškumą.

...Europos ekspresionizmo ir hiperrealizmo ideologas, Ukrainos avangardo ir modernaus monumentalumo patriarchas, novatorius siurrealistas. Visa tai – apie Ivaną Marčuką.

Šiandien terminas *pliontanizmas*, taikomas apibrėžti unikaliai Marčuko atrastam kūrybos metodui, jau praturtino tarptautinį meno žodyną [ši *-izmq*, angliškai verčiamą kaip *dabbing-on*, vieni vadina supynimu, kiti – siuvinėjimu spalvomis, – *red*.]. Atrodo, stilistinių, struktūrinių ir techninių sprendimų dailininkas priėmė, išbandęs viską, kas sukurta iki jo.

Marčuko drobių poveikį žiūrovams galima lyginti su 25-uoju kadru, kuris pirmiausia veikia pasąmonę. Labai dažnai būtent iš pasąmonės kyla sunkiai suvokiami jo kūrinių siužetai: „Iš anksto niekada nežinau, ką piešiu. Atsiranda vienas vaizdinys, kitas. Ranka pati mane veda. Galiu pasakyti: nedaug paveikslų esu nutapęs galva, protu. Jie man tarsi apsireiškia.“ Ši dar neiširta žmogaus psichikos savybė Marčuko kūryboje išikūnija materialiai. Visi, kas lankėsi jo parodose, ilgai jaučia magišką tų vizijų poveikį.

Dailininkas atskleidė, kokie galingi yra autochtoninės, etninės, tautinės tradicijos rezervai. Atrodo, dar sovietmečiu jis surado kelią iš civilizacinės aklavietės, sukūręs savitą pasaulio matymo sistemą – įgilintą naivumą, kuris nukreiptas į ilgalaikę perspektyvą.

Marčuko kūrybinis metodas iš pagrindų pakeitė požiūrį į šiuolaikines vaizduojamojo meno galimybes. *Pliontanizmas* balansuoja ant ribos tarp rankų darbo ir naujųjų technologijų, o sudėtingas filigraninis atlikimas lemia, kad atkartoti šios technikos neįmanoma.

Nutolęs nuo nesibaigiančio šou triukšmo, Ivanas Marčukas toliau tiesia civilizacinį kelią menui, kurio dvasinis potencialas yra neišsenkamas. Dailininkas žino, kad už horizonto atsivers dar vienas horizontas, o už jo – kiti horizontai. Ir tik genijui lemta pajusti, kokiais ritmais ir kokiomis spalvų gamomis jie suskambės.

Iš ukrainiečių kalbos vertė

Vasil Kapkan

---

* Parengta pagal įvadinį Ivano Marčuko parodos katalogo straipsnį.